

ČESKÁ

AMERIKA

Chicago

JAROSLAV KŘÍŽ

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

*Zvednutý most v centru Chicaga –
jeden z mnoha symbolů tohoto města.*

Foto Jaroslav Kříž.

ČESKÁ AMERKA *Chicago*

JAROSLAV KŘÍŽ

NAKLADATELSTVÍ
EPOCHA

Copyright © Jaroslav Kříž, 2022

Cover © Lukáš Tuma, 2022

Photos © archiv Ivana Dubovického, archiv Jaroslava Kříže, Eastland Disaster Historical Society, Chicago Tribune, Jaroslav Kříž, Náprstkovo muzeum, Shutterstock, Wikimedia Dommons – public domain, 2022

Drawings © Martin Ďásek, 2022

Czech Edition © Nakladatelství Epoque, Praha 2022

ISBN 978-80-278-0055-1 (print)

ISBN 978-80-278-1241-7 (ePub)

ISBN 978-80-278-1242-4 (mobi)

ISBN 978-80-278-1243-1 (pdf)

Věnováno Lence K.

OBSAH

Poděkování autora	9
Úvod	11
Prameny a metodika	15
Archivní a terénní výzkum v Chicagu	19
Česká emigrace do USA	23
Fenomén vystěhovalectví (emigrace)	25
Cílová stanice: Chicago	43
Historie města Chicaga a vývoj českých čtvrtí	50
První české osídlení	59
Praha a další osady	62
Plzeň (Pilsen) a menší české čtvrtě	68
Česká Kalifornie a jiné české čtvrtě	76
Cicero a Berwyn	83
České čtvrtě po roce 1945	88
Hospodářství a dělnictvo	92
Dělníci a socialismus	93
Čeští podnikatelé a živnostníci	103
Sonda: život podnikatele v Chicagu	114
Sociokulturní a náboženský život Čechů v Chicagu	134
Kulturní a spolková činnost	136
Typologie spolků	144
Náboženský život a svobodomyšlný tábor	152
Česká periodika v Chicagu	160
Kulturní kontakty s původní vlastí	164

Politická angažovanost české menšiny	169
Dlouholetý člen Kongresu: Adolph Joachim Sabbath	175
Starosta Chicaga: Antonín Josef Čermák	181
Politici z předměstí Chicaga	192
Důležité události českého Chicaga	198
Velký požár roku 1871	199
Český národní hřbitov	207
Světová výstava roku 1893	222
Pomník Karla Havlíčka Borovského	233
Boj za nezávislost rodné země	239
Havárie parníku Eastland	249
Světová výstava 1933/1934	257
Česká komunita v Chicagu a druhý odboj	266
Závěr	275
Seznam pramenů a literatury	283

PODĚKOVÁNÍ AUTORA

Touto cestou bych rád poděkovat všem, bez nichž by tato kniha nemohla vzniknout. Nejprve prof. PhDr. Leoši Šatavovi, CSc., a prof. PhDr. Josefu Opatrnému, CSc., za jejich rady a cenné připomínky. Bez terénního výzkumu přímo v Chicagu a okolí by tato práce neměla vůbec žádný smysl; proto je potřeba poděkovat následujícím osobám: Klára Moldová z T. G. Masaryk Czech School v Ciceru (stát Illinois); June Pachuta Farris (1948–2018) z The Archives of Czechs and Slovaks Abroad (ACASA) při chicagské univerzitě a David Muhlena z National Czech & Slovak Museum & Library v Cedar Rapids (stát Iowa). Za pomoc při hledání materiálů zejména obrazového charakteru děkuji pracovníkům Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur: PhDr. Hana Popelová, CSc., a Mgr. Ondřej Crhák. Děkuji také PhDr. et JUDr. Ivanu Dubovickému za možnost využít obrazový materiál z jeho soukromého archivu. Vážím si též výborné spolupráce při vzniku monografie; proto poděkování míří k doc. PhDr. Marku Jakoubkovi, Ph.D. et Ph.D., z Ústavu etnologie FF UK a Mgr. Václavu Kotrmanovi, Ph.D., z Nakladatelství Epoque, s. r. o. Velké díky patří i mé rodině za neustálou podporu, především pak mé ženě, která se ujala redakce této publikace.

ÚVOD

Česká touha po poznání cizích krajin a kultur je historicky zdokumentována již od raného středověku. Jednalo se však o obchodníky, posly vládců, vojáky, duchovní či cestovatele, kteří se dostávali mimo hranice českého území a poznávali odlišné kultury. Pokud nebudeme brát v potaz několik výjimek v rámci etap vystěhovalectví z českých zemí během 16. až 18. století (zejména náboženského charakteru),¹ můžeme v podstatě do 19. století mluvit pouze o jedincích či malých skupinách, kteří migrovali z našeho území. Až předminulé století přineslo fenomén vystěhovalectví (emigrace) jako masové záležitosti. Důvody těchto migrací byly především sociálního a ekonomického rázu, proto je česká emigrace do Spojených států amerických během 19. a 20. století typickým příkladem výrazného odlivu obyvatelstva z rakouské monarchie, později Rakouska-Uherska, neboť v určitých oblastech docházelo k přelidnění a nedostatku pracovních příležitostí (zejména v rámci českých zemí).

Obraz Nového světa se utvářel v povědomí obyvatelstva českých zemí historicky již od 16. století.² Avšak až druhá polovina 19. století poměrně razantním způsobem změnila jeho význam a důležitost. Čeští vystěhovanci věřili, že americký kontinent jim přinese nové možnosti. Doufali, že v USA získají levnou půdu a budou moci založit farmu či v amerických velkoměstech naleznou dobře placenou práci a třeba se časem zlepší jejich

¹ Podrobněji BROUČEK, Stanislav, *Etapy českého vystěhovalectví*, Praha 2003.

² KAŠPAR, Oldřich, *Amerika Jakuba Malého v kontextu formování českého povědomí o Novém světě*, in: Acta Universitatis Carolinae. Philosophica et historica 3, roč. 2001, Studia Ethnologica XIII, Praha 2005, s. 23.

sociální postavení. Pro mnohé Čechy se Amerika stala vidinou nového života.

Již v roce 1850 si dramatik Josef Kajetán Tyl (1808–1856) ve hře *Lesní panna aneb Cesta do Ameriky* uvědomil, jak emigrace může oslabovat národ. Chápal sice hospodářské důvody odcházejících Čechů, přesto agitoval proti vystěhovalectví, neboť nechtěl, aby byl v rámci Rakouského císařství oslabován český živel.³ Jeho hra však mohla mít i opačné účinky, než v jaké doufal a jaké předpokládal. Americký politolog a historik Howard Zinn (1922–2010) napsal tezi, že první věc, kterou Kryštof Kolumbus v Americe hledal, bylo zlato.⁴ Nehledali všichni emigranti z Evropy 19. století v metafoře zlata levnou zemědělskou půdu či ekonomické zajištění v amerických městech?

Podnětem této práce je skutečnost, že dějiny české emigrace ještě nejsou zcela náležitě zpracované. Toto tvrzení platí i o českém vystěhovalectví do Spojených států amerických během největších migračních vln 19. a 20. století. Na toto téma sice vzniklo mnoho odborných prací, ale žádná se ještě komplexně nezaměřila na české etnikum v americkém městě Chicagu. Po roce 1900 zde totiž žilo více než sto tisíc Čechů, což představovalo neuvěřitelnou sílu pro rozvoj kulturně-sociálního a zejména politického života komunity tohoto města. Chicago v této době bylo dokonce považováno za třetí největší české město (po Praze a Vídni) a díky tomu patřilo k jednomu z nejdůležitějších krajských středisek v Americe i na světě. Česká etnická menšina nebyla pro město nevýznamná, proto má smysl popsat etnohistorický vývoj „českého Chicaga“.

Česká Amerika je z pohledu historiografie stále plná nezpracovaných témat, i když v posledních letech přibývají monografie, které chtějí tento

³ KUTNAR, František, *Počátky bromadného vystěhovalectví z Čech v době Bachova absolutismu*, Praha 1964, s. 9.

⁴ ZINN, Howard, *Dějiny lidu Spojených států amerických, 1. díl (1492–1845)*, Praha 2012, s. 6.

nedostatek překonat. Od roku 2010 vyšlo totiž více než deset publikací, jež zpracovávají uvedenou problematiku, a to z mnoha úhlů pohledů. Na analýzu českoamerických periodik se zaměřila Alena Jaklová.⁵ Dagmar Hájková zpracovala českoamerickou komunitu v období první světové války.⁶ Dílčími tématy vojenského charakteru a exilu se zabývá František Hanzlík.⁷ Syntézu vývoje české komunity v Americe během 19. století představil Marek Vlha ve své vynikající práci *Mezi starou vlastí a Amerikou*.⁸ Literární pohled na českou Ameriku přinesl Josef Švéda.⁹ Dalším dílčím příspěvkem jsou dvě publikace, jež spojuje osobnost jazykovědce, orientalisty a také určitou dobu krajanského novináře Aloise Richarda Nykla (1885–1958), který značnou část života prožil ve Spojených státech amerických.¹⁰ V roce 2017 vyšly dvě publikace, které zpracovávají téma

⁵ JAKLOVÁ, Alena, *Českoamerická periodika 19. a 20. století*, Praha 2010. Jednalo se o rozšíření publikace JAKLOVÁ, Alena, *Národnostní a sociálně-ekonomická sebereflexe českých přistěbovalců v českoamerických periodikách 19. a 20. století*, Praha 2006; dále JAKLOVÁ, Alena, *Proměny etnické a kulturní identity českých přistěbovalců ve Spojených státech amerických. Interpretace analýz českoamerického periodického tisku 19. a 20. století*, Praha 2014.

⁶ HÁJKOVÁ, Dagmar, „*Naše česká věc*“. *Češi v Americe za první světové války*, Praha 2011.

⁷ Naposledy HANZLÍK, František – KONEČNÝ, Karel – POLLEY, Ivana, *Československá obec legionářská v exilu 1949–1989*, Praha 2013. Dříve také HANZLÍK, František, *Vojenský exil a krajané v USA pro obnovu demokracie v Československu po únoru 1948*, Praha 2012; HANZLÍK, František, *Krajané a československý zahraniční odboj 1938–1945 v dokumentech a fotografiích*, Praha 2010; VONDRÁŠEK, Václav – HANZLÍK, František, *Krajané v USA a vznik ČSR v dokumentech a fotografiích*, Praha 2008.

⁸ VLHA, Marek, *Mezi starou vlastí a Amerikou. Počátky české krajanské komunity v USA 19. století*, Brno 2015.

⁹ ŠVÉDA, Josef, *Země zaslíbená, země zlořečená. Obrazy Ameriky v české literatuře a kultuře*, Příbram 2016.

¹⁰ NYKL, Alois Richard – ŽENKA, Josef (ed.), *Padesát let cest jazykozpytce a filosofa*, Praha 2016; NYKL, Alois Richard – ŽENKA, Josef (ed.), *Poznámky k revoluční akci v Chicagu (1914–1918)*, Praha 2017.

českého Chicaga.¹¹ V témže roce publikoval Vladimír P. Polách monografii *Krajané v USA a druhá světová válka*.¹² Publikace analyzuje českou komunitu v USA během druhé světové války zejména na základě rešerše krajanského tisku. V roce 2018 vyšla podruhé publikace Ivana Dubovického,¹³ který zpracoval syntézu česko-amerických vztahů v průběhu pěti staletí, samozřejmě s důrazem na 19. a 20. století. Závěrem jmenujme ještě jednu novější práci, a to knihu historika Martina Bočka *S nadějí za oceán*.¹⁴ Publikace popisuje fungování lodních společností v habsburské monarchii a současně mapuje fenomén evropského vystěhovalectví do USA z pohledu přepravních společností. Jedná se spíše o okrajové téma, přesto tato práce dále rozvíjí tematiku české Ameriky. Stručný přehled nedávno vydaných vědeckých monografií podtrhuje neustálý a v posledních letech narůstající zájem o česko-americké vztahy, a to nejen v historické perspektivě. Doplňme také, že vedle odborné literatury vzniklo v posledních letech i několik uměleckých děl¹⁵ zpracovávajících tematiku české Ameriky pro laickou veřejnost, což je další důkaz toho, že o problematiku se zajímá stále více osob.

¹¹ KRÍŽ, Jaroslav – KRÍŽOVÁ, Lenka, *Střípky z českého Chicaga. Edice dokumentů k dějinám Čechů v americkém Chicagu v letech 1848–1918*, Praha 2017; NEKOLA, Martin, *České Chicago*, Praha 2017.

¹² POLÁCH, Vladimír P., *Krajané v USA a druhá světová válka. Studie na pozadí krajanského tisku*, Olomouc 2017.

¹³ DUBOVICKÝ, Ivan, *Češi v Americe a česko-americké vztahy v průběhu pěti staletí. Czechs in America and Czech-American relations in a course of five centuries*, Praha 2018.

¹⁴ BOČEK, Martin, *S nadějí za oceán. Soupeření lodních společností o zákazníky v habsburské monarchii na přelomu 19. a 20. století*, Plzeň 2019.

¹⁵ Například FUČÍKOVÁ, Renáta, *Historie Čechů v USA*, Praha 2019; NEKOLA, Martin (ed.), *Pražané ve světě. Sedm komiksů o úspěšných krajanech*, Praha 2020; PÁNEK, Tomáš – KAŇÁKOVÁ, Martina (eds.), *Čechoslováci ve světě*, Praha 2019.

PRAMENY A METODIKA

Vzhledem ke zvolenému badatelskému zaměření a časovému ukotvení práce jsou hlavními prameny texty, které pojednávají o Čechách v Americe v letech 1848–1945, konkrétně o českém etniku v Chicagu. Práce je tedy zpracována na základě dostupné literatury (americké a české provenience), archivních pramenů a periodik. Důraz je především kladen na prameny a periodika, jež vycházela (či byla vydávána) přímo v americkém Chicagu.

Zdroje informací k českému Chicagu lze rozdělit do několika skupin. Literatura věnovaná dějinám Chicaga je velmi hojná.¹⁶ Ve většině publikací se lze setkat s informacemi o českém osídlení, neboť patřilo k těm významnějším. V současné době vychází v USA edice *Images of America*, přičemž několik dílů je problematice českého přistěhovalectví a rozvoji českých čtvrtí alespoň částečně věnováno.¹⁷

Vedle sekundární literatury vyniká zejména dobová odborná literatura. Nejúplnější syntézu představuje v tomto směru klasická práce Rudolfa Bubeníčka.¹⁸ Ten své dílo publikoval nejprve časopisecky v *Denním hlasateli*, poté přistoupil k vydání knižnímu, ovšem v menším rozsahu, než který původně plánoval. Jeho dějiny tak končí rokem 1893. Rudolf Bubeníček vycházel z velkého množství pramenů, zároveň sám realizoval

¹⁶ Například SKERRETT, Ellen – PACYGA, Dominic A., *Chicago. City of Neighborhoods*, Chicago 1986; DURKIN KEATING, Ann (ed.), *Chicago Neighborhoods and Suburbs*, Chicago 2008; PACYGA, Dominic A., *Chicago. A Biography*, Chicago 2011; SPINNEY, Robert G., *City of Big Shoulders. A History of Chicago*, Dekalb 2000.

¹⁷ Například DEUCHLER, Douglas, *Berwyn*, Charleston – Chicago – Portsmouth – San Francisco 2005; MAGALLON, Frank S., *Chicago's Little Village. Lawn-dale-Crawford*, Charleston 2010; PERO, Peter N., *Chicago's Pilsen Neighborhood*, Charleston 2011; STERNSTEIN, Malynne, *Czechs of Chicagoland*, Charleston – Chicago – Portsmouth – San Francisco 2008.

¹⁸ BUBENÍČEK, Rudolf, *Dějiny Čechů v Chicagu*, Chicago 1939.

řadu rozhovorů s pamětníky. Informace z almanachů a památníků, které ve městě vycházely zejména k jednotlivým výročím, podroboval pečlivě kritice a snažil se je ověřovat z několika zdrojů.

Dobovou odbornou literaturu reprezentují další historiografické práce (např. od Jana Habenichta¹⁹ či Jaroslava Egona Salaby-Vojana),²⁰ nejrůznější příručky praktického rázu (kuchařky, lékařské knihy), ale třeba také učebnice, z nichž lze také při užití náležité metodologie vytěžit řadu informací.

Samostatným oddílem jsou periodika vydávaná v Chicagu i okolí. Mezi nejvýznamnější chicagské noviny patřily *Amerikán*, *Denní hlasatel*, *Národ*, *Spravedlnost*, *Svornost*, *Vesmír* a *Ženské listy*. Velkou většinu z nich vydával nakladatel August Geringer. K nejvýznamnějším z nich patří *Svornost* (od 1875) a *Denní hlasatel* (od 1891). Roku 1878 začal August Geringer vydávat vlastní kalendář²¹ s názvem *Amerikán*, který se stal prvním českým kalendářem v USA a co do rozšíření a trvání tvoří dodnes jedinečný a nepřekonatelný pramen. Kalendář kromě toho, že na svých stránkách otiskoval mnoho vzpomínek prvních osadníků, také zaznamenával historii české menšiny v USA, proto se jedná o důležitý pramenný materiál.

Prameny se nacházejí většinou v knihovnách (zejména amerických), v menší míře v muzeích a archivech. Samostatné archivní fondy reprezentují

¹⁹ Zejména HABENICHT, Jan, *Dějiny Čechův amerických*, St. Louis 1910; HABENICHT, Jan, *Z paměti českého lékaře*, Chicago 1897.

²⁰ Především SALABA-VOJAN, Jaroslav Egon, *Česko-americké epistoly*, Chicago 1911; TÝŽ (ed.), *Památník k odhalení pomníku Karla Havlíčka v Chicagu, Ill. Dne 30. července roku 1911*, Chicago 1911; TÝŽ, *České Chicago*, in: Adresář a almanach českého obyvatelstva v Chicagu, Chicago 1915, s. 29–68; TÝŽ, *Z minulosti Chicaga a počátků českého Chicaga*, in: Zlatá kniha československého Chicaga, Chicago 1926, s. 13–23.

²¹ První české tištěné kalendáře nalezneme již v 15. století. Plnily především úlohu zábavné četby; dále většinou obsahovaly planetář (výklad znamení), pranostiky, přísloví a různá pořekadla. Byly určeny zejména pro nižší a méně vzdělané vrstvy obyvatelstva, viz KARPATSKÝ, Dušan, *Malý labyrint literatury*, Praha 1997, s. 248.

Přebal Amerikánu, národního kalendáře pro rok 1896, který vycházel v nakladatelství Augustina Geringera. Zdroj: archiv Jaroslava Kríže.

ACASA (Archives of Czechs and Slovaks Abroad) na University of Chicago²² a Geringer Family Papers v Chicago History Muzeum.²³ Archiv Čechů a Slováků v zahraničí byl založen roku 1972 při chicagské univerzitě. ACASA je fond velmi různorodý. Obsahuje na několik tisíc knih nejrůznějšího charakteru, brožur, výročních publikací, almanachů a periodik, také však archivní materiály – pozůstalosti významných Čechoameričanů a Čechoslováků. Nejedná se ale jen o materiály vydané nebo vzniklé na území Spojených států amerických. Proto se zde dají nalézt i informace o Čechích v Austrálii, Jižní Americe, Kanadě atp. Archiv Geringerovy rodiny v chicagském muzeu historie obsahuje zejména dokumentaci týkající Augusta a Vladimíra Geringerových, Jaroslava Pšenky a Vlasty Adély Vrázové. Jsou zde obsaženy dokumenty velmi různorodého charakteru.

V Čechách je nejdůležitějším zdrojem krajanská knihovna a archiv Náprstkova muzea asijských, afrických a amerických kultur, poněvadž se tam nachází nejvíce materiálů k problematice „českého Chicaga“ na území České republiky.²⁴

Z dokumentů osobní povahy vyšla tiskem jen malá část – většinou se jedná o paměti.²⁵ Ego-dokumenty nejsou – až na drobné výjimky – dochovány institucionálně, řadu z nich dodnes vlastní potomci někdejších imigrantů. Do některých dopisů lze nahlédnout v českých archivech a muzeích, jedná se ovšem o nahodilou záležitost.

²² Internetové stránky ACASA: <http://www.lib.uchicago.edu/e/su/slavic/acasa.html>.

²³ Internetové stránky Chicago History Museum: <http://www.chicagohistory.org/>.

²⁴ Kromě „standardních“ pramenů a odborné literatury zde ještě nalezneme scrapbooky (výstřížkové knihy). Archiv pohlednic a fotografického materiálu je též poměrně rozsáhlý.

²⁵ V nedávné době vyšly paměti Adolpha Joachima Sabatha (1866–1952), významného Čechoamerického politika, který působil pětadvacet let v americkém Kongresu (zvolen za Chicago), viz NEKOLA, Martin (ed.), *Čech v americkém Kongresu*, Praha 2020.

Z pramenů patří k nejvýznamnějším almanachy a památníky jednotlivých spolků, náboženských osad či jiných institucí. Obsahují většinou stručnou historii, seznamy členů a další statistické údaje; z ikonografických materiálů potom fotografie, ilustrace, zřídka mapy. Dále jsou zachovány stanovy spolků (obsahují však stereotypně se opakující informace). Na druhé straně nám tyto prameny zobrazují určitou každodennost české komunity v americkém Chicagu během 19. a 20. století.

ARCHIVNÍ A TERÉNNÍ VÝZKUM V CHICAGU

Kniha je zpracována především na základě krátkodobého archivního a terénního výzkumu přímo ve Spojených státech amerických. Autor absolvoval dva výzkumy v USA v letech 2014–2015. V roce 2014 si zajistil stáž v T. G. Masaryk Czech School, jež sídlí v Ciceru, které je předměstím Chicaga a bývalou českou čtvrtí. Stáž proběhla v termínu od 10. listopadu do 19. prosince 2014. Díky tomu navázal autor kontakty se současnou českou komunitou v Chicagu a také mohl prostudovat materiály v archivu ACASA na chicagské univerzitě. Dále navštěvoval knihovnu Czech and Slovak American Genealogy Society of Illinois,²⁶ jež sídlila do prosince 2014 v Ciceru, nyní však sídlí ve veřejné knihovně v Riverside (též předměstí Chicaga). Provedl také několik terénních výzkumů v bývalých českých čtvrtích, ze kterých pořídil mnoho obrazového materiálu.

Druhý pobyt proběhl v červenci 2015, a to v rámci projektu *Interdisciplinární otázky studia českého etnika v Chicagu v letech 1848–1918*, řešeného na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze z prostředků specifického vysokoškolského výzkumu na rok 2015. Autor byl spoluřešitelem tohoto projektu. Archivní a terénní výzkum probíhal ve státech Illinois a Iowa ve Spojených státech amerických. Výzkum byl uskutečněn

²⁶ Internetové stránky CSAGSI: <http://www.csagsi.org>.

Joe and Rika Mansueto Library a Joseph Regenstein Library na University of Chicago. V Regensteinově knihovně sídlí ACASA. Foto Jaroslav Kříž.

zejména v Chicago History Museum, Archives of Czechs and Slovaks Abroad, Czech and Slovak American Genealogy Society of Illinois, T. G. Masaryk Czech School v Chicagu a v National Czech and Slovak Museum and Library v Cedar Rapids.

Terénní výzkum proběhl také v bývalých českých čtvrtích v rámci studia míst paměti. V Chicagu se jedná zejména o české čtvrtě Plzeň (Pilsen) a Česká Kalifornie (Czech California). Nejzajímavějším místem pro výzkum je však Český národní hřbitov (Bohemian National Cemetery) v Chicagu, jenž je stále funkční, a díky tomu lze zdokumentovat jazykový vývoj na hřbitovních deskách (především poameričtění – změny českých jmen, zánik diakritiky atp.).

National Czech & Slovak Museum & Library v Cedar Rapids ve státě Iowa. Foto Jaroslav Kříž.

V České republice čerpal autor materiály zejména z Národní knihovny České republiky v Praze a také z pražského Náprstkova muzea afrických, asijských a amerických kultur. Zde se nachází množství krajanských knih a periodik (noviny, kalendáře) z USA. Archivní materiál byl čerpán v Muzeu Českého ráje v Turnově, Muzeu města Mnichovo Hradiště, Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze, Státním okresním archivu Strakonice a v Muzeu a galerii Vodňany. Autor práce také využíval několik internetových databází (např. přístup k českým digitalizovaným matrikám či systému Kramerius při NK ČR).

V rámci svých výzkumných cest po Evropě navštívil autor několik veřejných institucí, které se tematicky věnují vystěhovalecké problematice.

Jednalo se o Maritime Museum v anglickém Liverpoolu,²⁷ dále o Red Star Line Museum²⁸ v belgických Antverpách a Muzeum emigrace v německém Hamburku.²⁹ Tyto výzkumné pobyty přispěly k většímu pochopení vystěhovalecké problematiky a také k rozšíření povědomí o odborné literatuře zejména sekundárního charakteru.

²⁷ Internetové stránky Námořního muzea v Liverpoolu: <https://www.liverpoolmuseums.org.uk/maritime-museum>.

²⁸ Internetové stránky Muzea rejdařské společnosti Red Star Line: <https://www.red-starline.be>.

²⁹ Internetové stránky Muzea emigrace v hamburském Ballinstadtu: <https://www.ballinstadt.de>.

ČESKÁ EMIGRACE DO USA

Člověk migruje již od počátku své existence. Stěhování za lepšími životními podmínkami bylo vždy lidskou přirozeností. Pravděpodobně největší pohyb migrantů je spojen s dlouhým 19. stoletím, neboť mezi lety 1836–1914 odešlo do Spojených států amerických na 30 milionů evropských přistěhovalců.³⁰ Jen z německy mluvících zemí v tomto období emigrovalo skoro 5,5 milionů lidí.³¹ Tato masová migrace přes Atlantický oceán osahovala i nemalý podíl obyvatel českých zemí.

České stopy v Severní Americe nalezneme sice před revolučním rokem 1848, ale jednalo se pouze o desítky, maximálně stovky osob.³² Jako první imigrant z Čech je stále vnímán Augustin Herrman³³ (1621/1623–1686),

³⁰ COHEN, Robin, *Migrace. Stěhování lidstva od pravěku po současnost*, Brno 2019, s. 70.

³¹ *Vzkazy domů. Příběhy Čechů, kteří odešli do zahraničí (emigrace a exil 1848–1989)*, Praha 2012, s. 7.

³² Podrobněji o pionýrech doby předbřeznové REHCÍGL, Miloslav, *Tam za tím mořem piva aneb Naše Amerika, jak ji málokdo zná. Příspěvek k historii české a slovenské emigrace do Ameriky*, Olomouc 2019, zejména s. 9–23; VLHA, M., *Mezi starou vlastí...*, s. 34–60; REHCÍGL, Miloslav, *Počátky české emigrace do zemí Latinské a Severní Ameriky*, Brno 1999; REHCÍGL, Miloslav, *První čeští přistěhovalci do Ameriky od nejzazších dob po revoluci roku 1848*, in: *Historie emigrace z českých zemí. Sborník referátů ze semináře, který se konal při příležitosti Setkání krajanů v Mladé Boleslavi 22.–25. 6. 2000*, Mladá Boleslav 2001, s. 13–22; REHCÍGL, Miloslav, *První židovští přistěhovalci do Ameriky z území bývalého Československa*, in: *Češi v cizině 10*, Praha 1998, s. 88–102; DUBOVICKÝ, I., *Češi v Americe a česko-americké vztahy...*, s. 14–24.

³³ V literatuře se často setkáme s počeštěnou verzí Heřman, například NEKOLA, M., *České Chicago...*, s. 6; též DUBOVICKÝ, I., *Češi v Americe a česko-americké vztahy...*,

který se usadil v Novém Amsterodamu (New York) těsně před polovinou 17. století. Stal se úspěšným obchodníkem a kartografem, jenž získal rozsáhlé pozemky ve státě Maryland a pojmenoval je Bohemia Manor (České panství).³⁴ K hromadnější emigraci z českých zemí došlo až po roce 1848; o značném nárůstu vystěhovalců však můžeme mluvit až od padesátých let 19. století.³⁵

Mluvíme o období, které je v české historiografii označováno jako „dlouhé“ devatenácté století, jež začíná vypuknutím Velké francouzské revoluce a končí koncem první světové války, potažmo rozpadem čtyř monarchií.³⁶ Jedná se o dobu, kterou výrazně poznamenal rozvoj průmyslové revoluce v Evropě, došlo také k emancipaci řady národů, proběhla demografická revoluce, zvýšila se vzdělanost a v mnoha aspektech došlo ke značnému rozvoji kulturního života. Fenomén vystěhovalectví však patří mezi velmi důležité procesy, které 19. století provázely. Tento přirozený sociální jev je součástí téměř každé doby; příčiny migrací se však liší v závislosti na konkrétních náboženských, ekonomických, sociálních či politických podmínkách. Nejklasičtější příkladem evropské emigrace, respektive emigrace z českých zemí, je právě osidlování Spojených států amerických v průběhu 19. a 20. století. Amerika tehdy představovala nové území, v němž mohli vystěhovalci levně získat vlastní půdu, popřípadě najít dobře placenou práci ve velkých městech a celkově zlepšit své sociální postavení (zažít tzv. americký sen).

s. 17–18; objevuje se však i podoba Herman s jedním „r“, viz REHCÍGL, M., První čeští přistěhovalci..., nebo VLHA, M., Mezi starou vlastí..., s. 35.

³⁴ Podrobněji o této osobnosti ZELENÝ, Milan, *Augustine Herrman Bohemian. První Čech v Americe*, Praha 2017.

³⁵ KUTNAR, F., c. d., s. 8; též DOUBEK, Vratislav, *Česká politika a [východní] vystěhovalectví 1848–1922*, Praha 2012, s. 15. Podrobněji o migračních etapách v knize ŠATAVA, Leoš, *Migrační procesy a české vystěhovalectví 19. století do USA*, Praha 1989.

³⁶ HLAVAČKA, Milan a kol., *České země v 19. století I. Proměny společnosti v moderní době*, Praha 2014, s. 25.

FENOMÉN VYSTĚHOVALECTVÍ (EMIGRACE)

Ve druhé polovině 19. století již nebyly důvody emigrace z českých zemí náboženské, jako tomu bylo dříve (zejména v 17. a 18. století), ale především sociální a ekonomické.³⁷ Hromadnou migraci z našeho území zapříčinil zejména nedostatek pracovních příležitostí, který se začal v některých regionech objevovat v souvislosti s relativním přelidněním, ale také zemědělská krize; tyto aspekty vedly k nedostatku potravin.³⁸ Proto do zámoří odcházeli nejčastěji mladí lidé v produktivním věku.³⁹ Obecně platí, že migranti mířící přes oceán nebyli lidé nejchudší a nejvíce zbídačení, nýbrž ti, kteří doma ztratili vyhlídky na hospodářské a společenské uplatnění, ale dokázali si ještě zaopatřit dostatek finančních prostředků (většinou před odchodem prodali všechn svůj majetek nebo si peníze půjčili od příbuzných) a především fyzických i duševních sil k tomu, aby začali nový život ve zcela neznámém prostředí.⁴⁰ Cestovali s nejnужnějším majetkem, který tvořily peřiny, nádobí, nářadí, hospodářské náčiní či modlitební knihy.⁴¹ Mocným impulsem pro odchod do USA bylo také objevení zlata v Kalifornii na počátku padesátých let 19. století,⁴² ačkoli z těchto příčin odcházeli spíše dobrodruzi.⁴³

Obyvatelé českých zemí se v průběhu 19. století nejčastěji přesouvali v rámci samotného rakouského císařství, od roku 1867 rakousko-uherské

³⁷ BROUČEK, S., Etapy..., nestr.

³⁸ HLADKÝ, Ladislav, *Sociálně-ekonomické migrace – vystěhovalectví Čechů*, in: SEMOTANOVÁ, Eva – CAJTHAML, Jiří a kol., *Akademický atlas českých dějin*, Praha 2014, s. 337.

³⁹ VACULÍK, Jaroslav, *České menšiny v Evropě a ve světě*, Praha 2009, s. 15.

⁴⁰ KOŘALKA, Jiří – KOŘALKOVÁ, Květa, *Základní tendence českého vystěhovalectví a české reemigrace do počátku 20. let 20. století*, in: Češi v cizině 7, Praha 1993, s. 34.

⁴¹ DUBOVICKÝ, I., Češi v Americe a česko-americké vztahy..., s. 34.

⁴² VACULÍK, J., *České menšiny...*, s. 269.

⁴³ Historik František Kutnar přirovnává objevení zlata v Kalifornii k novodobému Eldorádu, viz KUTNAR, F., c. d., s. 9.

monarchie. Pokud však odcházeli do zahraničí, volili nejčastěji Spojené státy americké.⁴⁴ Podle oficiálních statistik se v letech 1848–1918 vystěhovalo z českých zemí přes 1,2 milionu osob a přes 350 tisíc z nich odešlo do USA.⁴⁵ V amerických městech byl dostatek pracovních příležitostí a na venkově mohli levně zakoupit půdu určenou k farmaření. Emigrace z českých zemí byla svou formou částečně blízká německé či skandinávské, poněvadž většina Čechů a Moravanů se vystěhovala nastálo, a to s celou rodinou.⁴⁶ Jednalo se o střední, bohatší vrstvy rolníků. U chudších vrstev odcházeli zejména otec či starší syn, a když v Americe našetřili finance, zaplatili své rodině přepravu přes oceán.⁴⁷ K rozšíření vystěhovalectví přes Atlantický oceán přispěl díky nárůstu parolodí také pokles nákladů na lodní dopravu.⁴⁸

Emigrace mohla proběhnout zákonnou cestou, nebo také ilegálně. Po právní stránce se vystěhovalectví z českých zemí řídilo patentem císaře Františka I. č. 2557, který byl vydán 24. března 1832 a novelizoval první vystěhovalecký patent č. 466 z roku 1784. Podle něj byl za vystěhovalce považován ten poddaný, jenž odešel na cizí území a písemně potvrdil, že se vzdává práva na ochranu ze strany své domovské obce.⁴⁹ Změna nastala po revolučním roce 1848, neboť díky zrušení poddanství a robotní povinnosti se možnosti k vycestování z říše staly jednoduššími: vydávání pasů bylo vyňato z vrchnostenské správy a tato agenda připadla podkrajským a krajským úřadům; místodržitelství udělovala povolení k vystěhování. Administrativní práce se oproti předchozímu období značně urychlila.

⁴⁴ BROUČEK, Stanislav, *České zahraniční komunity*, in: BROUČEK, Stanislav (ed.), *Češi – národ bez hranic*, Praha 2011, s. 144.

⁴⁵ ŠATAVA, Leoš, *Vystěhovalectví do USA*, in: *Češi v cizině* 9, Praha 1996, s. 158.

⁴⁶ HÁJKOVÁ, D., „Naše česká věc“ ..., s. 8.

⁴⁷ DUBOVICKÝ, I., *Češi v Americe a česko-americké vztahy...*, s. 26.

⁴⁸ BROUČEK, S., *Etapy...*, nestr.

⁴⁹ KYSILKA, Karel, *Vystěhovalectví z Bolešavska do USA*, in: *Historie emigrace z českých zemí. Sborník referátů ze semináře, který se konal při příležitosti Setkání krajanů v Mladé Boleslavi 22.–25. 6. 2000*, Mladá Boleslav 2001, s. 24.

Další liberalizaci přineslo císařské nařízení z 9. února 1857. Pro pohyb po habsburské říši nebylo již třeba zvláštního dokladu. O dva roky později přistoupilo Rakousko k drážďanské konvenci o volném pohybu občanů mezi německými státy. To znamenalo, že k cestě do Německa postačoval namísto klasického pasu pouhý pasový list s ověřením totožnosti. Těto skutečnosti využilo množství emigrantů do Ameriky, protože místem, odkud se zpravidla vydávali přes Atlantický oceán, byly severoněmecké přístavy.⁵⁰ V padesátých letech 19. století potřeboval rakouský občan k vystěhování cestovní pas (platil obvykle tři roky) nebo přímo pas vystěhovalecký. Cestovat bylo možné také s legitimační kartou (tedy pasovým listem), díky níž mohl pasažér jet přímo až do přístavu.⁵¹

Protože získávání těchto dokumentů bylo někdy zdlouhavé, docházelo nečítka k migraci nelegální. Vzpomínky Františka Pospíšila naznačují, jak častá byla: „Odebral jsem se tedy do Bremen a najal místa na plachetníku, neb cesta na parnicích byla velmi drahá. Bylo to v 1852. Platil jsem za jednu kajutu po \$ 73 za osobu, z dítek polovic. Vypluli jsme 20. dubna. Můj švagr mi dal také svého syna s sebou a já polovinu na něho připlatil a o něj se pak staral. Byl mi také svěřen p. Václav Kohout, jenž jel na své vlastní peníze a byl velmi milým společníkem, a vzal jsem též p. Jana Paulu na jeho snažné prosby s sebou na své útraty. Všichni tři jeli bez úředního povolení, a tu si vysvětlí každý, jak opatrným jsem musel býti a co jsem měl starostí, aby žádný ze svěřených mi nepřišel do nesnází, zvláště když p. Kohout byl ještě ve službě vojenské.“⁵² Od konce šedesátých let 19. století byla emigrace snazší, poněvadž nově zavedená ústava z 21. prosince 1867

⁵⁰ VLHA, M., *Mezi starou vlastí...*, s. 78–79. Podrobněji k pasové politice rakouského státu RYCHLÍK, Jan, *Cestování do ciziny v habsburské monarchii a v Československu. Pasová, vízová a vystěhovalecká politika 1848–1989*, Praha 2007.

⁵¹ JAKLOVÁ, A., *Čechoamerická periodika...*, s. 39.

⁵² Vzpomínky Františka Pospíšila pro čechoamerický kalendář *Amerikán* z roku 1885, cit. dle KAŠPAR, Oldřich (ed.), *Tam za mořem je Amerika*, Praha 1986, s. 62.

obsahovala pasáž o právu jednotlivce svobodně se vystěhovat do cizí země, které bylo omezeno pouze brannou povinností.⁵³

K plavbě do zámoří Češi nejčastěji využívali přístavy v Hamburku a v Brémách, odkud jezdily pravidelné parolodní linky. Cestu do těchto německých přístavů výrazně usnadnil rozvoj železniční dopravy.⁵⁴ Dalšími důležitými přístavy byly Antverpy a Liverpool, pro oblast českých zemí však nenabývaly takového významu jako přímořská německá města.⁵⁵ V rámci habsburské monarchie byly poměrně důležité přístavy v Terstu a Rijeci,⁵⁶ ale obyvatelstvo z českých zemí tuto jižní trasu tolik nevyužívalo. Brémy a Hamburk žily z evropské emigrace a cestovatelské horečky, která se rozmohla od osmdesátých let 19. století. Existovalo zde několik námořních firem, které se na imigranty specializovaly. Největším z nich byla firma Lloyd v Brémách a Hamburská plavební společnost (HAPAG).⁵⁷ Každá z nich měla své vystěhovalecké agenty (dokonce i z Čech), kteří lákali migranty ze střední Evropy k cestě do „vysněné“ Ameriky. Ti dostávali za prodané lodní lístky provizi (jeden volný lístek nebo několik zlatých).⁵⁸

⁵³ HÁJKOVÁ, D., „Naše česká věc“ ..., s. 8.

⁵⁴ Podrobněji k fenoménu cestovatelství a cestování HLAVAČKA, Milan, *Ta pravá mobilita: cestování*, in: Mezi časy. Kultura a umění v českých zemích kolem roku 1800, Praha 1999, s. 329–339; HLAVAČKA, Milan, *Cestování v éře dostavníku*, Praha 1996; HLAVAČKA, Milan, *Dějiny dopravy v českých zemích v období průmyslové revoluce*, Praha 1990; HLAVAČKA, Milan, *Mobilita, doprava, cestování, turismus – zamyšlení nad pojmy a jejich rolí ve společnosti*, in: Na kolech do světa. Po silnicích nejen Českého ráje a Pojizeří, Semily – Turnov – Jičín 2016, s. 11–24; ULMANOVÁ, Kristýna, *Cestování před sto lety aneb všude dobře, doma nejlépe. Rozvoj českého turismu v kontextu světových výstav ve druhé polovině devatenáctého století*, Praha 2011.

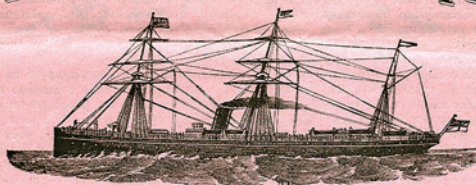
⁵⁵ OPATRŇÝ, Josef, *Za moře s námi. Přepravení společnosti v době masové migrace do Ameriky*, in: Dějiny a současnost, roč. 29, 2007, č. 3, s. 31.

⁵⁶ Podrobněji BOČEK, M., c. d., s. 103–112.

⁵⁷ HAKENOVÁ, Šárka, *Kulturní identita české emigrace v USA*, rigorózní práce, Praha 2009, s. 27.

⁵⁸ POLIŠENSKÝ, Josef, *Úvod do studia dějin vystěhovalectví do Ameriky II. Češi*

Pravidelná^v poštovní paroplavba

přes jiné evropské mezipřístavy
po světoznámých, co nejpevněji stavěných a co nejpohodlněji zařízených,
obrovských, železných poštovních parolodích první třídy

z Hamburku do Nového Yorku, Baltimore, Filadelfie, atd.

Výpravy odbývají se z Hamburku týdně čtyřikrát, totiž vždy v pondělí, úterý, ve čtvrtek
a v sobotu.

Přeplavni cena obnáší: v I. kajutě 240 zl., v II. kajutě 150 zl., v mezipalubí zl. r. č. bankovek,
a sice za každou dorostlou osobu.

Za děti v stáří od 1. do 12. roku platí se polovička, za kojence pouze 6 zl.

Z Hamburku do Nového Orleánu a do Galvestonu (v Texas.)

(Výpravy přes Nový York se konají každodenně, přímé výpravy jsou zastaveny všude).

Přeplavni cena obnáší v mezipalubí: do Nového Orleánu..... zl. r. č. bank.

" Galvestonu (v Texas)... "

Za děti od 1 do 12 let platí se polovička, za kojence toliko daň z hlavy.

Z Hamburku do Bombay,

Výpravy: každých čtrnáct dní jednou. Přeplavni cena: v I. kajutě 696 zl.

Z Hamburku do Australie,

Adelaide, Melbourne, Sydney.

Výpravy dvakrát za měsíc.

Přeplavni cena obnáší: v I. kajutě 840 zl., v II. kajutě 576 zl., v III. kajutě 270 zl., v mezipalubí
(jenom pro mužské) 225 zl. r. č.

Za děti pod dvanáct let staré platí se polovic, za kojence ničehož.

Z Hamburku přímo do Australie.

První výprava 15. března. Další výpravy sdělejí se na laskavé požádání vždy ochotně.

Přeplavni cena: v I. kajutě 360 zl., v mezipalubí 180 zl. Za děti do 12 let polovic, za kojence neplatí se ničehož.

Z HAMBURKU do AFRIKY,

Capstadt, Port Elizabeth, Natal.

Výpravy každé pondělí.

Přeplavni cena: do Capstadt..... v I. kajutě 462 zl., v II. kajutě 342 zl., v mezipalubí 210 zl. r. č.

" " " Port Elizabeth. " I. " 504 " " II. " 330 "

" " " Natal..... I. " 558 " " II. " 372 "

Reklamní plakát na loďní dopravu z Hamburku nejen na americké břehy.

Zdroj: archiv Ivana Dubovického.

Z Německa se pak plulo se zastávkou na britských ostrovech nebo přímo do Spojených států amerických.⁵⁹

Výraznou úlohu v migračních procesech hrála propagační kampaň německých dopravních firem na území Rakousko-Uherska. Cestovní agenti totiž aktivizovali zájem nejširší veřejnosti. Jedním z úspěšných českých agentů byl Ferdinand Missler, který zastupoval brémskou pobočku paroplavební společnosti Severoněmecký Lloyd a později si dokonce otevřel vlastní cestovní agenturu.⁶⁰ Dalším agentem pracujícím pro Lloyd byl Alois Kareš (1822–1885), původně obchodník z Vamberka. Ten si během krátké doby vybudoval síť spolupracovníků v celých východních a později i v jižních Čechách. Nakonec měl své zástupce v Praze, Podmoklech a Lipsku, tedy v důležitých místech, jimiž projížděly vlaky vezoucí vystěhovalce do německých přístavů. Své kontakty zásoboval letáky, brožurami a různými plakáty, v nichž nabízel své služby a varoval před podvodníky matoucími veřejnost planými sliby ohledně cestování přes Atlantický oceán. Kareš také zůstával v kontaktu s již usazenými Čechy (např. českým spolkům v Chicagu zasílal české knihy), pravděpodobně z důvodu vytváření českých komunit i případné reemigrace.⁶¹

Pro HAPAG pracoval Josef Pastor (1841–1899), který se v Hamburku usadil po několikaletém pobytu v Americe (jako redaktor působil v Chicagu). Vedl především konkurenční boj s brémskými agenty o přízeň vystěhovalců.⁶² Josef Pastor se také snažil, aby se Češi usazovali na americkém kontinentě blízko sebe. K tomu navíc vydával v letech 1884–1889

a Amerika, Praha 1996, s. 27.

⁵⁹ Podrobněji o možnostech lodního cestování z habsburské monarchie BOČEK, M., c. d.

⁶⁰ KŘÍŽOVÁ, Markéta (ed.), *Za velkou louží. Vzpomínky moravského dělníka Matěje Poláčka na Afriku a Jižní Ameriku*, Praha 2017, s. 14.

⁶¹ KŘÍŽ, Jaroslav, „Česká Amerika“. *Sen o české kolonii v USA*, in: *Dějiny a současnost*, roč. 39, 2017, č. 8, s. 40.

⁶² OPATRŇÝ, Josef, *Amerika prezidenta Granta*, Praha 2019, s. 18.

Českonárodní jednatelství
pro
přímou paroplavbu
mezi
Hamburkem
a
New-Yorkem.

Prodej parolod-
ních i železnič-
ních lístků.

Výměna
peněz.

Výplaty
a t. d.

Spe-
diterství
do za-
oceanských
zemí.

Bankovní
závod.

Čechům,
cestujícím přes moře
mým prostřednictvím,
dávám na památku knihu
„České osady v Americe“
a „Kapesní slovník česko-
anglický“ skvostně vázané
a věnuji jim veškeré služby
ochotně a úplně zdarma.

JOS. PASTOR.

Filialní závod: New-York, 1432, 1. Avenue.
Hlavní závod: Hamburg, 23 kl. Reichenstrasse.

Reklama českého vystěhovaleckého agenta Josefa Pastora, který sídlil v německém Hamburku. Zdroj: archiv Jaroslava Kříže.

sborník *České osady v Americe*.⁶³ Dalším cestovním agentem byl Bohdan Reiner ze Strakonice, který pracoval pro různé paroplavební společnosti a proslul zejména tím, že odchod do USA zajistil i těm, kterým ho

⁶³ DUBOVICKÝ, I., Češi v Americe a česko-americké vztahy..., s. 30.